

Laslo Vegel

Sinteza i razlike

Očekivalo se da će nakon 2000. godine u kulturnom životu Vojvodine doći do fundamentalnih promena.

Pao je politički sistem Slobodana Miloševića, koji je digao na državni nivo etničku, zatvorenu kulturu i primenjivao nacionalistički postavljen sistem vrednosti. U čemu se ogledala ta zatvorenost? Pre svega, u sprovođenju protivevropske kulture, u odbijanju modernizacije i zatvaranju u tradiciju, što je imalo za posledicu proglašavanje i žigosanje kao kosmopolitskog svega što nije odgovaralo kanonima uskoshvaćene nacionalne tradicije. Posledice je trpela cela srpska nacionalna kultura. Pored toga, u mnogonacionalnoj Vojvodini prestala je i takozvana unutrašnja komunikacija. To znači da je prestala kulturna komunikacija između većinskog naroda i manjinskih nacionalnih zajednica. Krenuo je proces getoizacije. Posledice su jednako trpeli i većinski narod i manjinski narod. Getoizaciju mnogi stavljaju samo na račun manjinskih kultura a krive i multikulturalizam koji je proteklih decenija uzeo maha.

Nema sumnje da multikulturalizam krije u sebi takvu opasnost, ali samo ako prati model političkih ili verskih sukoba. U našem slučaju se ne radi o tome. Getoizacija je devedesetih godina prošlog veka bila jednako prisutna i u većinskoj i u manjinskoj kulturi. Većinska kultura se ogradila od evropskih vrednosti ali se zatvorila i prema manjinskim kulturnim vrednostima, da bi manjine, osećajući nacionalističku opasnost u svakodnevnom životu, zauzele defanzivan stav. To je pokrenulo iste one procese koji su se odvijali u većinskoj kulturi, počev od

zatvaranja u tradiciju pa sve do folklorizacije i straha od modernizacije jer su manjine isto tako branile nacionalni identitet, kao i većinski narod ili hegemonistička kultura.

Otvorena kultura kao kontrakultura

Naravno, ova konstatacija se ne odnosi na kulturu u celini. Neki segmenti su i dalje čuvali ideju otvorene kulture, ali u društvenim institucijama potisnuti su na margine. To znači da je otvorena kultura pravog građanstva dobila pretežno u nevladinim organizacijama. Neki segmenti, nezavisni časopisi, izdavačke kuće, mediji i dalje su pokušavali da budu otvoreni ali ta nastojanja su vremenom gubila značaj jer nisu raspolagali ozbiljnim materijalnim izvorima. Otvorena kultura je postala deo demokratske opozicije ali bez materijalne podrške se svela na odbranu osnovnih principa. A osnovni princip se iscrpeo u privrženosti evropskim vrednostima. Plodna povezanost sa manjinskim kulturama ostala je na nivou deklaracija. Manjinske kulture, delom zbog bespomoćnosti u datoj situaciji, a delom u duhu otvorenosti prema Evropi, sve više su se okretale prema matičnim zemljama, a to je još više dezintegrisalo vojvođanski kulturni prostor. Tako je izgubljena velika šansa jer bi integrisanje manjina u kulturu matičnih zemalja značilo novi kvalitet i novi makroregionalni prostor, kao i šire vidike.

Situaciju je otežavao i centralizam u Srbiji, koji je tokom devedestih godina podignut na nivo državne ideologije.

U Miloševićevo vreme je Vojvodina izgubila stvarnu autonomiju i one institucionalne okvire koji bi osigurali kulturnu komunikaciju. Devedesete godine su imale ne samo teške političke nego i teške kulturne posledice.

Pokrajina je primorana na kulturnu izolaciju od susjednih zemalja i nije imala šansu da osigura spontani uzajamni uticaj kultura i negovanje posebnosti i različitosti. Nacionalna homogenizacija je primala sa rezervom svaku različitost. Centralni mediji su zanemarivali posebnosti Vojvodine, sa objašnjenjem da isticanje istih ne spada u njihove zadatke. Ovo je rezultiralo situacijom u kojoj je kultura koja neguje različitost celoj državi ostala strana, neprijateljska ili u „najboljem slučaju“ nezapažena. U destrukciji kulture bitnu ulogu je igrala globalna ocena kulturne politike socijalističkog perioda.

Ne bez „zadnjih ideoloških misli i namera“ politika bratstva i jedinstva (koja je nesumnjivo imala svoje nedostatke, kao što je ideja kulturnog sažimanja diktirana odozgo, zataškavanje bolnih pitanja ili njihovo proglašavanje za tabu-teme) stavljena je na stub srama. Jasno je i to da su u ime socijalističkih vrednosti zanemarene nacionalne osobenosti nacionalnih kultura. Režim je smatrao da ova kultura po sadržaju jeste socijalistička, a po jeziku nacionalna, no, uprkos tome nesporno je da je podržavao regionalne institucije. Među njima i manjinske. Sa izgovorom da je politika bratstva i jedinstva propala, posttitoistički režim razgradio je institucije manjina, koje su samo zahvaljujući podršci matičnih zemalja opstale. Pored eliminisanja manjinskih institucija, veliki je gubitak bio i odlazak intelektualaca tih manjina u matične zemlje, jer posledica toga je bila gubitak ozbiljnog kulturnog kapitala.

2000: nade i neuspesi

Neposredno posle 2000. godine, u Vojvodini se rodila nada da počinje period koji će nadmašiti prethodne.

Međutim, politički zaokret je bio polovičan, i kao takav je odredio i kulturni život. Krivudavi razvojni put političkog života onemogućio je promišljen kulturno-politički dijalog i program. Konfuzna politička situacija je smanjila „državni nacionalizam“ ali je ojačao „društveni nacionalizam“, što je dokaz koliko duboke tragove je ostavio prethodni režim. Pre 2000. godine je država upravljala nacionalizmom, a posle 2000. godine ulica. U Vojvodini se povećao broj etničkih sukoba u tolikoj meri da je Savet Evrope odredio specijalnu komisiju koja je opomenula Srbiju da promeni odnos prema manjinama i da organi gonjenja sprovedu adekvatne mere. Vojvođanska kultura elita većinskog naroda, srpski pisci i umetnici nisu protestovali protiv pojava nacionalnog antagonizma prema manjinama. To ne znači da je simpatisala te pojave. Radi se o tome da se osećala nemoćno. Nije ih simpatisala pošto se nije poistovećivala sa nacionalističkim idejama ni onda kada je takve ideje podržala sama država. Nije ih podržala ali im se nije ni suprotstavila. Više je to bila nemoćna neutralnost, ostajanje izvan situacije. Model državnog socijalizma se urušio ali umesto njega nije stvoren novi.

Protesta su se prihvatile samo neke civilne organizacije, zatim manjinske i regionalne partije i organizacije ali bez značajnijih rezul-

tata. Ovo stanje je bilo naročito uočljivo za vreme Koštuničine vlade. Posle 2000. godine je nastala neka vrsta vakuum situacije. Bez obzira na to što je politička retorika promenjena, retoriku državnog nacionalizma tj. etničkog nacionalizma je zamenila kontradiktorna retorika demokratskog nacionalizma. Dok je etnički nacionalizam netrpeljiv prema različitostima i ograđuje se od njih, sluti neprijateljski karakter, dotle demokratski nacionalizam, sledeći model nacionalizma 19. veka, iskazuje razumevanje prema njima, raspolaze prijemčivošću visokog stepena, ostavlja širom otvorena vrata asimilaciji. Manjinski nacionalni identitet usmerava u individualnu sferu ili na ograničene terene. Jednom rečju, getoizira. Nacionalnu kulturu državotvorne nacije smatra jedinom merom, a manjinske kulture toleriše. Ovaj ideološki sistem ne iziskuje interkulturalnu komunikaciju, jer je smatra nepotrebnom ili nebitnom. Iz tog aspekta interesantno je staviti pod lupu duh školskih udžbenika. S jedne strane, obavezna je nastava kulture državotvorne nacije (književnost, umetnost, istorija), međutim, to se ne čini na bazi uzajamnosti. Manjinske vrednosti se ne svrstavaju u „zajedničko blago”. Tipičan primer za to je prikazivanje novovremenske istorije i kulture grada Novog Sada u javnoj komunikaciji i u medijima. „Priča” o vremenima pre 1918. godine sve je kraća i gubi se u magli, dok se iz istorijata ere posle 1918. gube manjinske vrednosti i stvara se utisak da, mada u ovom gradu žive razne nacije, sve one imaju jednu zajedničku kulturu: onu državotvorne nacije. Ne čini se to iz neprijateljstva prema manjinama jer ih većina toleriše, do izvesnog stepena ih materijalno podržava, ali njihovu kulturu ne smatra zajedničkom vrednošću. Najveći paradoks je što se budno motri na to da se manjinske kulture ne getoiziraju a u stvarnosti upravo ideologija demokratskog nacionalizma to čini. Demokratski nacionalizam predstavljaju nacionalne stranke koje se kreću u sferi manje-više populističkih ideja. One su prethodni režim okrivile ne samo za izgubljeni rat nego i za demokratski deficit zato što je deformisao višestranački parlamentarni sistem svojom nadmoćnošću, falsifikovao izborne rezultate i time doveo u krizu srpsku naciju. Ovaj tabor je na svoju zastavu istakao princip demokratskog nacionalizma. To znači da poštuje regularnost izbora i volju većine. No, demokratski nacionalizam gledan iz aspekta interesa nacionalnih manjina i regionalnih interesa ima jako ranjive tačke. Najranjivija tačka je despotizam većine. Volju većine ne ograničavaju kolektivna manjinska prava niti tradicionalni teritorijalni interes. Iz većinskog despotizma, naravno, ne proizilazi

brutalna manjinska politika jer deluje u parlamentarnim okvirima, ali ovaj mehanizam se stara o tome da posebnosti dođu do izražaja samo onoliko koliko to većina dozvoljava. O nacionalnim manjinama govori tolerantnim tonom, nastoji da sklopi sporazum sa njenom elitom, međutim, istovremeno sklapa sporazum i sa ekstremnim nacionalizmom i u toj delikatnoj ravnoteži, definiše svoju politiku prema manjinama. Drugi tabor čine srpski liberali koje podržava nekoliko manjih strana, a čine ih mahom intelektualci koji imaju moć da formiraju javno mnjenje i deluju pretežno u civilnim organizacijama. Njihovi predstavnici se često vezuju za vrednosti intelektualaca zemalja u tranziciji srednjoistočne Evrope, koji nasuprot autoritarnom režimu na svoju zastavu stavljaju liberalne principe, a i od njih prvenstveno individualna prava, slobodno tržište i minimalno prisustvo države. Njihovi članovi su se istrajno, ponekad i u nemogućim okolnostima, suprotstavljali etničkom i demokratskom nacionalizmu i nepokolebljivo su podržavali evropski sistem vrednosti. Međutim, istovremeno, bili su skeptični u odnosu na kolektivna manjinska prava. Imali su rezervu i prema autonomiji Vojvodine, podržavajući centralizam – naravno, sa potpuno suprotnim argumentima od nacionalista. Dok se demokratski nacionalisti plaše za jedinstvo nacije, liberali štite jedinstvene pravne vrednosti. Postojeći centralizam bi popravili tako da prihvataju i sprovode princip subsidiariteta i propagiraju veću samostalnost lokalnih samouprava, i to jedinstveno, na celoj teritoriji Srbije. Iz istih razloga su skeptični i prema manjinskoj personalnoj i prema teritorijalnoj autonomiji. Mislim na vojvođansku autonomiju. Smatraju da svim građanima pripadaju ista prava i ne mogu se stvarati razlike. Izgubili su iz vida ono što su već i utemeljivači liberalizma zapazili: liberalizam je u svojoj čistoj formi moguć samo u nacionalno homogenim državama.

„Jednaka prava“ manjine i većine rađaju nejednakost, koja se samo primenom kolektivnih manjinskih prava može eliminisati. Ova dva sistema ideja su suprotstavljena ali se i dopunjuju. Demokratski nacionalisti vide prvenstveno političko pitanje u manjinama, uzimaju u obzir političku volju manjina, nastoje da se dogovore, pokušavaju da se sporazumeju sa demokratski izabranom manjinskom političkom elitom. Voljni su da učine simbolične i s vremena na vreme i praktične ustupke, sa namerom da manjinska elita osigura u okviru manjinskih zajednica sprovođenje pravila u skladu sa dogovorenim, da pred Međunarodnom zajednicom dâ legitimitet manjinskoj politici Srbije, da

ni slučajno ne internacionalizuje ovo pitanje. Zauzvrat dobijaju ovlašćenje da unutar manjinskih zajednica raspolažu podelom funkcija. Taj broj nije veliki ali za partijsku elitu manjine često je odlučujuće da raspolaže upravljanjem medija, da sačini nomenklaturu jer time može svoju vlast učiniti trajnom. Da se ovaj dogovor potvrđuje kao uspešan, najbolje dokazuje to što u političkom životu manjina ne dolazi do promena. Dok se u većinskom narodu menjaju partije na vlasti, u manjinama je politička hijerarhija zabetonirana. Liberali nisu tolike pristalice kolektivnih prava. Pored bezuslovne garancije individualnih prava, posebni afinitet pokazuju prema individualnim, kulturnim, umetničkim i literarnim vrednostima čiji značaj ne vezuju za nacionalnu pripadnost.

Ne sude po ključu nego po vrednostima. Daleko je od njih nacionalna pristrasnost u kulturi ili bilo koja vrsta zatvaranja. Zahvaljujući njima su u srpski kulturni prostor dospеле brojne manjinske vrednosti. Ovaj ideološki sistem je pristalica otvorene kulture. Bez obzira na to, kulturna, ali pre svega politička elita manjina prihvatila je sa skepsom i odbijanjem otvorenost liberala, prvenstveno zbog nepoverenja prema primeni kolektivnih prava. Ta rezerva je opravdana, ali dešava se da manjinska politička elita odbacuje kritički dijalog sa liberalima tvrdeći da se oni mešaju u unutrašnje stvari manjina. Ovu skepsu je povećala i činjenica da je nakon smene režima talas liberalizma zamenila oseka istog: naime, u srednjoistočnim evropskim državama, na račun liberala i leve se pripisala neoliberalna ekonomija, koju su u zapadnom svetu prvenstveno forsirale desničarske i konzervativne partije a koje su srednjoistočnoevropske levičarske i liberalne partije bile primorane da prihvate zbog priključivanja Evropskoj uniji. Posle 2000, pod uticajem ova dva suprotstavljena, a ponekad na perfidan način dopunjujuća idejna sistema, rodio se Zakon o manjinskim nacionalnim savetima. Ovo je, naravno, napredak u odnosu na eru državnog nacionalizma. U duhu demokratskog nacionalizma ograničena manjinska autonomija je dobila prava građanstva.

Početak 2000. prvo posredno, a nakon toga, sedam godina od neposrednih izbora, osnovani su nacionalni saveti koji su raspolagali prvenstveno savetodavnim pravima. Država ih je ovlasila da postavе vođe institucija za očuvanje nacionalnog identiteta ili da delegiraju članove u upravne odbore institucija od nacionalnog interesa. U sferu očuvanja identiteta spadaju kultura, pravo na korišćenje maternjeg jezika, školstvo, mediji, znači kulturna sfera u širem smislu.

Tako je rođen postmiloševićevski dogovor između većinske i manjinske elite. Pošto srpski zakoni nisu sinhronizovani, došlo je do rasprava o ingerenciji nacionalnih saveta. Po nekima, kompetencije nacionalnih saveta su vrlo skromne, a po mišljenju drugih, pojava nacionalnih saveta doprinosi zatvaranju nacionalnih manjina, njihovom getoiziranju.

U sistemu i van njega

Osnivanje nacionalnih saveta svakako je napredak. Višepartijski sistem, parlamentarna demokratija i slobodno tržište stvorili su novu situaciju u kojoj su socijalistički kulturni modeli izgubili svoju efikasnost. Ne mogu se više primenjivati ni oni mehanizmi koji su se nekad pokazali kao uspešni. U socijalističkom sistemu brižna država je kontrolisala većinske i manjinske kulture. Obezbeđivala je ravnopravnu raspodelu resursa, snažno je podržavala interkulturalna nastojanja. U to vreme su nastala nesumnjivo vredna dela koja su čuvala ljudsko dostojanstvo i ideal slobode. U višepartijskom parlamentarizmu, u okvirima slobodnog tržišta, u kapitalističkom sistemu, prestala je svemoćna uloga monopolističke partije. U prvi plan je izbio pluralistički milje, konkurencija, permanentni dijalog i partokratska podela vlasti. U novonastaloj situaciji, sve one institucije koje bi podržavale ili sprovodile interkulturalna nastojanja dospele bi u vakuum situaciju ili bi se ugasile. U doba socijalizma, interkulturalnost je bila ideološka vrednost, ali posle 2000. nije postala kulturna vrednost. Objašnjenje je u tome što je kultura izgubila svoj društveni status. Natupio je višepartijski sistem, a ne postoji srednja, građanska klasa, koja bi bila nezavisni nosilac kulture. Na brzinu skupljena politička elita jasno je rekla da za nju nije važna kultura već broj osvojenih glasova. Kultura je doživela isto ono što i privreda, politika. Tačnije – partijska politika je preuzela upravljanje. Međutim, jedna razlika je odlučujuća: partijsko upravljanje privredom donosi materijalnu korist pa je partijsku klasu za nju vezao konkretan interes. Kultura nije profitabilna jer, eventualno, na čelo neke institucije može pozicionirati nekog privrženog partijskog aktivistu. Ako je i došlo do rasprave, ona se ticala ovakvih partijskih postavljanja. Kada neka partija pobedi na izborima, prva stvar koju uradi je da odmah postavi nove direktore. Oni, međutim, ne iniciraju stvaranje uslova za rađanje novih kulturnih vrednosti, već isključivo vode računa o tome da onaj „drugi tabor“ ili neko ko

drugačije misli ne bi slučajno došao do izražaja. Otvorena kultura je ponovo marginalizovana, kao i u vreme Miloševića, ali sada ne zbog ideoloških doktrina nego zbog ravnodušnosti. Novi politički sloj ne interesuje elitna kultura, a to znači i to da je potpuno nezainteresovan za interkulturalne komunikacije, iz jednostavnog razloga što su nestali zajednički kulturni prostori. Najveća zasluga nacionalnih saveta je u tome što pripadnici nacionalnih zajednica imaju osećaj da sprovode svoju volju prilikom definisanja svojih interesa. U sadašnjim okolnostima, došli su u paradoksalnu situaciju. Glavni zadatak im je politički, ali polje delovanja im je kultura. Politička prava su im veoma skromna, nemaju ni snage ni kompetencije da realizuju kolektivna prava manjina: recimo, realizovanje i sprovođenje manjinskih zakona, pa im se delatnost ograničava na kulturu, obrazovanje, medije i upotrebu maternjeg jezika. To je delom logično jer je kultura teren za očuvanje identiteta ali njihov značaj je više simboličan čim se odvoje od svakodnevnog života, prvenstveno od sveta rada, pravedne raspodele resursa. Postavljanje glavnog urednika dnevnog lista na mađarskom jeziku država je poverila Nacionalnom savetu i niko na tu odluku ne utiče. Predlog ličnosti predviđene na mesto direktora Novosadskog pozorišta nadležni forumi u Novom Sadu prihvataju bez pogovora. Ali nacionalni saveti ne mogu obezbediti sprovođenje onoga što je za običnog građanina bitno; kao što su dvojezične table sa nazivima ulica, dvojezičnost na sudovima, u policiji, u javnim preduzećima, u javnoj upravi. Srazmerna raspodela radnih mesta nije ni došla na dnevni red.

To znači da se moć nacionalnih saveta svodi na simboličnu sferu kulture. Recimo, na manjinsku kadrovsku politiku u kulturi. To prosečnog građanina iz redova manjina najčešće ne interesuje. Objašnjenje leži u činjenici da nacionalni saveti nemaju svoje nadležnosti unutar političkog sistema Srbije. Čak im je i status nedefinisan. Koliko su deo političkog sistema, a u kojoj meri su civilne organizacije? U nekim oblastima imaju previše ingerencija a u drugim, za zajednicu mnogo bitnijim sferama, nemoćni su. Zato im je nesigurna nadležnost u pitanjima koja određuju sudbinu i status manjinske zajednice. Ovu svoju nemoć nastoje da kompenzuju u sferi moći u oblasti kulture. Tako su ove manjinske organizacije, koje su prvenstveno prihvatile političke zadatke, postale glavni upravljači kulture. One su korisne dok tražare nad kolektivnim pravima manjine, ali se deformišu u organe partijske politike onog trenutka kada zađu u stručne sfere. Posle 2000.

godine, doneta su nepotpuna i delimična rešenja, koja nisu u stanju da premoste krizu u odnosima interkulturalnosti i multikulturalnosti. Vojvodanske kulture, pod uticajem partijskih politika, sve više se izoluju jedna od druge. Kultura je postala kopija političke podele vlasti. Političke elite mehanički, između sebe, dele interesne sfere. Podelu i među većinskim partijama određuje koja partija i u kojoj meri usvaja nacionalne, odnosno patriotske interese. Isto se dešava i u manjinskim partijama te zbog toga ne možemo kritikovati samo njih. Ne priznati tragovi etničkih podela, neformalno, mogli su se otkriti i u Savezu komunista Vojvodine (naravno, ne samo tu nego i u celoj socijalističkoj Jugoslaviji). Višepartijski sistem je tu pojavu samo formalizovao i institucionalizovao.

Razlike nas povezuju

Problem je u tome što podelu po partijskoj politici kopira i trenutna kulturna politika. Nesporo je da se kulturne tradicije i sistemi mera vrednosti razlikuju od nacije do nacije. Istovremeno su i univerzalne i nacionalne. U demokratskim društvima političke podele se dešavaju tragom interesa, na polju kulture se to dešava tragom vrednosti. Političke kaste svoje interesne sfere usklađuju putem kompromisa, rešenje traže u parlamentu. U suprotnom, javlja se opasnost etničkog sukoba, ili se manjine podvrgavaju gruboj represiji. U kulturi različite vrednosti egzistiraju paralelno, a u slučaju da neka od tih kultura oseti potrebu, mogu se uzajamno oplođavajuće povezivati. To znači da u kulturi različitosti povezuju. Ovo bi trebalo da bude polazna tačka multikulturalizma. Kod nas ideju multikulturalizma primaju sa podozrenjem jer u njemu vide ideologiju zatvaranja, ili pak u njemu slute produžetak nadašnje politike „bratstva i jedinstva“.

Nikad veće zablude! Socijalistička kulturna politika je bila *a priori* protiv multikulturalnosti. Po njoj, razlike su zanemarljive jer se baziraju na istoj idejnosti. Nacionalistička politika je protiv multikulturalizma jer apsolutizira sistem vrednosti svoje kulture. Po multikulturalizmu, svaka je kultura autonomna. Posедуje svoj sistem vrednosti, koji se razlikuje od svih drugih. Da nije tako, pojam „drugih“ bi ostao bez smisla. „Drugi“ postoji samo onda ako postoji i razlika. Onaj drugi može da se definiše samo ako on postoji na drugi način.

Multikulturalizam stavlja naglasak na razlike, a interkulturalnost stavlja u prvi plan sistem veza među tim razlikama. Bila bi gre-

ška u ime ovog potonjeg odbaciti multikulturalizam, jer bi bez njega interkulturalizam bio nezamisliv. U ovom sistemu odnosa nije potreban politički dogovor. Kultura se politički ne dogovara. Ne možemo poštovati raznolikost a da istovremeno drugom vrednosnom sistemu namećemo svoje kanone. To znači da je metod kontrasta isto toliko važan koliko i metod komparacije. Istovremena primena oba metoda otkriva da nas razlike povezuju. Šta to znači? Na primer, to da udžbenik književnosti vojvođanskog učenika (Mađara, Hrvata, Slovačka, Rusina, Rumuna...) postavi svoj sistem vrednosti vojvođanske književnosti (mađarske, slovačke, hrvatske, rusinske, rumunske...) i istovremeno iz svog ugla posmatranja prikaže i srpsku književnost. Taj prikaz, međutim, ne mora mehanički da odslikava kanone srpskih udžbenika književnosti (oni se s vremena na vreme i menjaju). Istovremeno se mogu otkriti izvesne razlike ali i sličnosti između ova dva kanona. Pisac mađarskog udžbenika možda drukčije vidi Nušića od pisca srpskog udžbenika. Međutim, može da se desi da se ti stavovi podudaraju, npr. u slučaju Danila Kiša. Zašto ne bi mogao udžbenik na mađarskom jeziku da tumači istoriju srpske književnosti u duhu mađarskih književnih tradicija? Isto to važi *vice versa*. Pisac udžbenika na srpskom jeziku drugačije tumači vrednost nekog vojvođanskog mađarskog pisca, nego vojvođanski mađarski pisac udžbenika. Isto se to odnosi na prevodilačku literaturu. Ima književnih vrednosti koje su unutar jedne kulture veoma značajne, ali posmatrano kroz prizmu druge kulture gube od svoje vrednosti pa su nepogodne za prevode-nje. Vremenom se i vrednosti i kanoni menjaju. Jasno je da je jedan od generatora tih promena upravo to kako nas drugi vide.

To bi bio aktivni interkulturalizam koji bi korigovao eventualnu zatvorenost multikulturalizma. U kulturi svakodnevice vojvođanskih etničkih zajednica, za sve ovo ima bezbroj primera. U istoriji nekoliko proteklih vekova nacionalne zajednice su negovale svoje sisteme vrednosti ali su i uticale jedna na drugu. Ako taj uticaj nije obostran, ne možemo govoriti o interkulturalnosti već o multikulturalnosti, o paralelnom postojanju dvaju kultura.

I to se može prihvatiti ako te kulture ne žele da utiču jedna na drugu. Kulture se ne mogu političkim sredstvima naterati da se uzajamno prihvate niti da se izoluju jedna od druge. Najgora ideološka varijanta je jednostrani „krnji“ interkulturalizam, koji deklarativno priznaje „multinacionalnu Vojvodinu“ ali to ostaje pusti politički slogan, a zapravo se rukovodi merilom koliko manjinske kulture prihva-

taju kulturu većinskog naroda. Srećom, ona stvarno vredna dela su u stanju da predstave kompleksan svet Vojvodine. Uočljivo je to i u uzajamnom uticaju govornih jezika, u arhitekturi, i u preuzimanju običaja... „Švapski“ sindrom je i danas prisutan iako oni već dugo ne žive među nama. Sve ovo ne može da se tumači samo u uskim vojvođanskim okvirima, jer otvorena kultura se ne može zatvoriti među državne granice.

Vojvodinu njeno mnogonacionalno biće čini sposobnom da bude poštovana i bitna tačka susretanja kultura Istočne Evrope. Otvorenost manjinskih kultura u novije vreme pretpostavlja susretanje kultura Srednje Evrope, Balkana i Mediterana. Njihov dijalog i njihovo sučeljavanje osigurava Vojvodini šansu, što se i u Evropi retko gde i retko kome pruža. Srpski politički sistem, ustavni položaj pokrajine i njene kompetencije ne omogućavaju da se ovoj duhovnoj šansi obezbede institucionalni okviri. Nadajmo se da će traganje za putem Srbije u Evropsku uniju aktivirati i ovo pitanje.

Sa mađarskog preveo Tibor Vajda